

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος ΚΣΤ'.

Συνδρομή ἑτησία: Ἐν Ἑλλάδι: φρ. 12, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20. — Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου. ἑκάστ. ἔτους καὶ εἶναι: ἑτήσια. — Γραφεῖον Διευθ. Ὁδὸς Σταδίου 35.

30 Ὀκτωβρίου 1888

ΠΕΡΙ

ΤΩΝ ΕΛΓΙΝΕΙΩΝ ΜΑΡΜΑΡΩΝ

ΥΠΟ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΜΗΛΙΑΡΑΚΗ

(Συνέχεια εἰς προηγούμενον φυλλάδιον 669).

3

Δόκτωρ Χούντ.—Φιρμάνιον.—Ἀρχὴ ἀφαιρέσεως ἀρ-
χαιοτήτων.—Ἐλγιν ἐν Ἀθήναις.—Πόλεμος μεταξὺ
Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας.—Φωβέλ πρόξενος Γαλλίας, καὶ
Λουζιέρης.—Αἰχμαλωσία Ἐλγιν.—Ἔργασίαι Ἐλγιν
καὶ τῶν πρακτόρων του ἐν Ἀθήναις.—Τόποι ἐξ ὧν
ἀφηρέθησαν ἀρχαιοτάτες ἀριθμὸς τούτων καὶ εἶδη.—
Ὁ Ἐλγιν δικαιολογῶν τὰς πράξεις του.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα ὅτε τὸ ἐπόμενον
ἔτος 1801 ἦλθεν εἰς Ἀθήνας τῇ ἐντολῇ τοῦ
Ἐλγιν ὁ δόκτωρ Χούντ, ἱερεὺς τῆς ἐν Κωνσταν-
τινουπόλει Ἀγγλικῆς πρεσβείας, ὁ ὁποῖος ἐχρη-
μάτισεν ἐπὶ τινὰ χρόνον καὶ γραμματεὺς τοῦ
Ἐλγιν, ὅπως ἐπισκοπήσῃ τὴν κατάστασιν τῶν
ἐργασιῶν. Μετὰ τὰς γενομένας δὲ ὑπὸ τούτου
προφορικὰς παραστάσεις εἰς τὸν Ἐλγιν, ἐπρο-
μηθεύθη οὗτος νέον φιρμάνιον ἄνευ δυσκολίας,
ἀντὶ τοῦ πρότερον οὐχὶ ἀκριβῶς ἐκφραζομένου,
πρὸς ἀποφυγὴν πασῶν τῶν ἐν τῷ μέλλοντι πα-
ρεξηγήσεων καὶ προφάσεων, ὅπερ ἐδόθη αὐτῷ
εἰς ἐπίσημον ἰταλικὴν μετάφρασιν. Ἐν τούτῳ
τῷ ἀξιωμαθημονεύτῳ ἐγγράφῳ ὁ καιμακάμης, ὡς
ἀντιπρόσωπος τοῦ Μεγάλου Βεζύρου καθιστᾶ
γνωστὴν εἰς τὸν Βοεβόδα καὶ τὸν Καδῆ τῶν
Ἀθηνῶν τὴν μεγάλην ἀγάπην τῶν Φράγκων
πρὸς τὰ βιβλία καὶ τὰ γλυπτὰ ἔργα τῶν ἀρ-
χαίων Ἑλλήνων φιλοσόφων, ἰδίᾳ δὲ τὸν ἰδιά-
ζοντα ἔρωτα πρὸς ταῦτα τῶν ἐπιστῆμων Ἀγ-
γλων, ἐν οἷς καὶ ὁ Λόρδος Ἐλγιν, τοῦ ὁποῖου
οἱ ἀντιπρόσωποι παραγγέλλει οὐδαμῶς πρέπει
νὰ κωλύωνται, ἀλλὰ νὰ δύνανται νὰ εἰσέρ-
χωνται εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, νὰ στήνωσιν ἰκρίω-
μακτα, νὰ λαμβάνωσιν ἔκτυπα, νὰ καταμετρώ-
σι, νὰ ἀνασκάπτωσι καὶ τὰ τοιαῦτα καὶ ἄνευ
λωσι ταμάρχια τινὰ (qualche pezzi di pietre) μετ'
ἐπιγραφῶν ἢ γλυφῶν νὰ ἀφαιρέσωσι νὰ μὴ ἐμπο-
δίζωνται.

Τὸ φιρμάνιον τοῦτο ἀγγλιστὶ συμπεριέλαβεν
ὁ Μιχαέλης ἐν τῇ περὶ Παρθενῶνος πραγματείᾳ
του (σελ. 355), ἐνταῦθα δὲ παραθέτομεν με-
τάφρασιν κατὰ λέξιν ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ κειμένου 1)

α Μετάφρασις ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ τοῦ φιρμανίου ἢ
τοῦ ἐπισήμου ἐγγράφου τοῦ καιμακάν πασσά (ὅστις
ἀνεπλήρου τὸν μέγαν βεζύρην παρὰ τῇ Πύλῃ
κατὰ τὴν ἐν Αἰγύπτῳ ἀπουσίαν τοῦ, τοῦ ἀπο-
σταλέντος πρὸς τὸν καδῆν ἢ τὸν ἀρχιδικαστὴν
καὶ πρὸς τὸν Βοεβόδα ἢ τὸν διοικητὴν τῶν Ἀ-
θηνῶν τῷ 1801.

Μετὰ τὰς συνήθεις εἰσαγωγικὰς φιλοφρονή-
σεις καὶ τοὺς εἰρηνικοὺς ἀσπασμούς,

Γνωστοποιούμεν ὑμῖν, ὅτι ὁ εἰλικρινὴς ἡμῶν
φίλος, ἡ Α. Ε. Λόρδος Ἐλγιν ἕκτακτος ἀπε-
σταλμένος τῆς Ἀγγλικῆς Αὐλῆς παρὰ τῇ εὐ-
δαίμονι Πύλῃ ἐδήλωσεν ἡμῖν τάδε: Εἶνε γνωστὸν
ὅτι αἱ πλείσται τῶν Φραγκικῶν (ἢ τοῦ τῶν χρι-
στιανικῶν) αὐλῶν ἐπιθυμοῦσι διακαῶς ν' ἀνα-
γνώσωσι καὶ νὰ ἐξερευνησωσι τὰ βιβλία, εἰκό-
νας ἢ ἀνάγλυφα καὶ ἄλλα ἐπιστημονικὰ ἔργα
τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων φιλοσόφων, ἰδίᾳ δὲ, οἱ
ὑπουργοὶ ἢ ἀνώτατοι λειτουργοὶ τοῦ κράτους,
φιλόσοφοι, πρόκριτοι καὶ ἄλλοι ἰδιῶται ἐν Ἀγ-
γλίᾳ ἐκτιμῶσιν ἐξαίρετως τὰς γραφὰς καὶ ἀνά-
γλυφα, ὅσα ὑπάρχουσι καὶ διασώζονται ἀπὸ τῶν
χρόνων τῶν εἰρημένων Ἑλλήνων καὶ φαίνονται
ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ ἀλλα-
χοῦ. Ἐπεμψαν δὲ διὰ τοῦτο κατὰ καιροὺς ἄν-
δρας ἵνα ἐξερευνησωσι καὶ ἐξετάσωσι τὰ ἀρχαῖα
οικοδομήματα, τὰς γραφὰς ἢ τὰ ἀνάγλυφα.
Καὶ σοφοὶ τινες φιλόσοφοι (Dilettanti) τῆς Ἀγ-
γλικῆς Αὐλῆς ἐπιθυμοῦσι νὰ ἴδωσι τὰ ἀρ-
χαῖα οικοδομήματα καὶ τὰ περιέργως ἀνά-
γλυφα τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὰ ἀρ-
χαῖα ἀπὸ τῶν Ἑλληνικῶν χρόνων περισωθέντα
τεῖχῃ, ἅτινα σήμερον ὑπάρχουσιν ἐντὸς τοῦ ἐ-
σωτερικοῦ μέρους τῆς καλουμένης ἀγορᾶς ἢ
δὲ Α. Ε. ὁ εἰρημένος πρεσβευτὴς παρήγγειλεν
εἰς πέντε Ἀγγλοὺς ζωγράφους, διαμένοντας νῦν
ἐν Ἀθήναις, νὰ ἐξετάσωσι καὶ νὰ θεωρήσωσι,
πρὸς δὲ καὶ νὰ λάβωσιν ἀποτυπώματα τῶν ἀνε-

1) Τὴν ἐνταῦθα καταχωριζομένην μετάφρασιν ὀφεί-
λομεν εἰς τὴν καλοσύνην φίλου εἰδήμονος τῆς Ἀγ-
γλικῆς.

καθεν ἐκεῖ ὑπερχόντων ἀναγλύφων. Παρεκάλεσε λοιπὸν ἡμᾶς ρητῶς ὅπως ἐκδοθῆ ἑντεῦθεν ἐπίσημον ἔγγραφο, διατάσσον ἵνα ἐφ' ὅσον χρόνον οἱ εἰρημένοι ζωγράφοι ἀπασχολοῦνται ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, ἧτις εἶνε ὁ τόπος τῆς ἐργασίας των, ἢ πηγνύουσι ἱκρία περὶ τοῦ ἀρχαίου ἐκεῖ ναοῦ τῶν εἰδώλων, ἢ ἀποτυποῦσιν ἀνάγλυφα καὶ ὀρατὰ καλλιτεχνήματα ἐκ γύψου, ἢ μετροῦσι τὰ λείψανα ἄλλων ἀρχαίων ἐκεῖ κατεστραμμένων κτιρίων ἢ ἀνασκάπτουσι ὅπου νομίζουσιν ἀναγκαῖον τὰ θεμέλια ὅπως ἀνακαλύψωσιν ἐπιγραφὰς κεκαλυμμένας τυχὸν ὑπὸ τῶν χωμάτων, μὴ διακοπῆ ἢ ἐργασία αὐτῶν μὴδὲ παρεμβληθῆ πρόσκομμά τι ὑπὸ τοῦ δισδάρη (διοικητοῦ τῆς Ἀκροπόλεως) ἢ ἄλλου τινός, μὴδὲ παρεμπόδιση τις τὰ ἱκρία ἢ τὰ ἐργαλεῖα, ὧν ἐνδέχεται νὰ λάβωσι χρεῖαν ἐν ταῖς ἐργασίαις των καὶ μὴδὲ παρακωλύση τις αὐτοὺς ἐὰν θελήσωσι νὰ ἀπαγάρωσι λίθους ἔχοντας ἀρχαίας ἐπιγραφὰς ἢ ἀνάγλυφα.

Διὰ τοῦτο γράφομεν εἰς ὑμᾶς τὸ ἔγγραφο τοῦτο καὶ ἀποστέλλομεν αὐτὸ διὰ τοῦ κ. Φιλίππου Χούντ (Hunt), εὐγενοῦς Ἀγγλου, γραμματέως τοῦ εἰρημένου πρεσβευτοῦ, ἵνα εὐθὺς καταλάβητε τὰ ἐν αὐτῷ, ὅτι δηλαδὴ εἶνε ρητὴ ἐπιθυμία καὶ ὑποχρέωσις τῆς Ὑψηλῆς ταύτης ἡμῶν Αὐλῆς, τῆς δι' ὧν τῶν μεγίστων ἀρετῶν κεκοσμημένης, νὰ δεχθῆτε εὐμενῶς τοιαύτην αἴτησιν, οἷα ἢ μνημονευθεῖσα συμφώνως πρὸς τὴν φιλίαν, τὴν εἰλικρίνειαν, τὴν συμμαχίαν καὶ τὰς ἀγαθὰς προαιρέσεις τὰς ἀνέκαθεν ὑφισταμένηας μεταξὺ τῆς Ὑψηλῆς καὶ αἰωνίου Ὀθωμανικῆς Αὐλῆς καὶ τῆς Ἀγγλικῆς, καὶ αἵτινες παρ' ἀμφοτέραις ταῖς αὐλαῖς ταύταις προφανῶς ἐπιτείνονται, ἰδίᾳ δὲ καθόσον οὐδεμία προσγίνεται βλάβη εἰς τὰ εἰρημένα ἀνάγλυφα, καὶ τὸ οἰκοδόμημα οὕτως ἐξεταζόμενα, ἐξερευνώμενα καὶ εἰκονογραφούμενα. Διὸ μετὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθήκοντων τῆς φιλοξενίας, καὶ τὴν προσήκουσαν ὑποδοχὴν τῶν εἰρημένων καλλιτεχνῶν κατὰ τὴν ἐπιέγουσαν αἴτησιν τοῦ μνημονευθέντος πρεσβευτοῦ, καὶ ἐπειδὴ ἀνελάθομεν ἡμεῖς νὰ προνοήσωμεν ὅπως μὴ εὕρωσιν ἐμπόδια εἴτε περιπατοῦντες, εἴτε ἐξετάζοντες καὶ θεωροῦντες τὰ ἀνάγλυφα καὶ τὸ οἰκοδόμημα, ὧν ἐπιθυμοῦσι τυχὸν νὰ λάβωσιν ἀποτυπώματα ἢ σκιαγραφήματα, εἴτε πηγνύοντες ἱκρία καὶ μεταχειριζόμενοι ἐν ταῖς ἐργασίαις των διάφορα ἐργαλεῖα, παραγγέλλομεν ἵνα ἅμα τῇ λήψει τῆς ἐπιστολῆς ταύτης σπεύσητε νὰ συμμορφωθῆτε πρὸς τὰς αἰτήσεις τοῦ εἰρημένου πρεσβευτοῦ ἐφ' ὅσον χρόνον οἱ μνημονευθέντες πέντε καλλιτέχναι ἐν Ἀθήναις διαμένοντες θ' ἀσχολῶνται ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς εἰρημένης Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, ἧτις εἶνε ὁ τόπος τῆς ἐργασίας των

ἢ θὰ πηγνύουσι ἱκρία περὶ τὸν ἀρχαῖον ναὸν τῶν εἰδώλων ἢ θὰ λαμβάνωσιν ἀποτυπώματα ἐκ γύψου τῶν εἰρημένων κοσμημάτων καὶ τῶν ἐν αὐτῷ ὀρατῶν ἀναγλύφων, ἢ θ' ἀνασκάπτωσιν ὅπου νομίζουσιν ἀναγκαῖον τὰ θεμέλια πρὸς εὐρεσιν ἐπιγραφῶν εἰς τὰ χῶματα, καὶ νὰ μὴ πάθωσι τι ὑπὸ τοῦ εἰρημένου δισδάρη (διοικητοῦ τῆς Ἀκροπόλεως) μὴδὲ παρ' ἄλλου τινός, μὴδὲ ὑφ' ἡμῶν, πρὸς οὓς ἀπευθύνεται ἡ ἐπιστολὴ αὕτη, καὶ νὰ μὴ βλάβη τις τὰ ἱκρία καὶ τὰ ἐργαλεῖα των μὴδὲ νὰ ἐμποδίσῃ αὐτοὺς νὰ λάβωσιν οἰονόηποτε λίθον φέροντα ἐπιγραφὴν ἢ ἀνάγλυφον. Συμμορφωθῆτε καὶ ἐνεργήσατε κατὰ τὰ εἰρημένα.»

(Ἵπογεγραμ. μετὰ σφραγίδος)

Σαγιὸ Ἀβδουλάχ καϊμακάμης.

Σημ. Αἱ λέξεις αἱ δις ἀπαντῶσαι «οἰονόηποτε λίθον» ἔχουσιν Ἰταλιστὶ qualche pezzi di pietre.

Μετὰ τὴν ἐκδοσιν τῆς εὐνοικῆς ταύτης νέας διαταγῆς ἦλθεν εἰς Ἀθήνας αὐθὺς ὁ Χούντ, ἴσως δὲ καὶ ὁ Ἑλγιν μετ' αὐτοῦ, (δὲν γνωρίζομεν καλῶς τοῦτο), κομίζων ταύτην καὶ δῶρα διάφορα ἐξ Ἀγγλίας εἰς τὸν Βοεβόδα, καὶ ἐζήτησε τὴν ἄδειαν νὰ καταβιάσῃ τὴν ὠραιότεραν καὶ μᾶλλον καλῶς διατηρουμένην μετόπην, ἐρμηνεύων τὸ φερμάνιον ὡς αὐτὸς ἤθελε. Λαβὼν δὲ τὴν ἄδειαν ἀπέσπασε καὶ μετεκόμισεν εἰς τὸ πλοῖον. Τοῦτο ἐγένετο κατόπιν κανῶν. Ὁ Ἑλγιν δ' ἐγνώρισεν ὅτι ὁ μόνος τρόπος ὅπως ἔχη τὴν εὐνοίαν τοῦ Βοεβόδα ἦτο ἡ δωροδοκία, τὴν τῶν Ἀθηναίων δὲ κατοίκων ἢ ἀπασχολησις τούτων εἰς τὴν ἐργασίαν ἐξ ἧς ὠφελοῦντο. Μετεχειρίζετο δὲ ὁ Λουζιέρης καὶ τριακοσίους καὶ τετρακοσίους πολλάκις ἐργάτας, μικρὸν βεβαίως μεριμνῶντας περὶ τῶν ἀρχαίων ἐρείπιων¹⁾.

Οὕτως ἀρχάμενον τὸ ἔργον τῆς συλήσεως τῶν ἀρχαίων μνημείων, καθ' ἑκάστην ἐτελεῖτο κατὰ μείζονας διαστάσεις. Τὰ ἀγάλματα καὶ ἀνάγλυφα ἐτίθεντο ἐν κιβωτίοις καλῶς τετυλιγμένα καὶ ἐφυλάσσοντο μέρος μὲν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Λουζιέρη, μέρος δ' ἐν ἀποθήκαις, μετακομιζόμενα εἰς Πειραιᾶ δι' ἀθλίας ἰδοῦ μετὰ πολλῶν δυσκολιῶν, ὅπου ἐπεβιάζοντο εἰς πλοῖα, τυχούσης εὐκαιρίας.

Ὁ Ἑλγιν κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν ἀπαξ ἦλθεν εἰς Ἀθήνας ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀνάκλησιν ἐκ τῆς θέσεώς του τῷ 1803 φαίνεται ὅτι ἦλθεν αὐθὺς ἵνα διευθετήσῃ τὰ τῆς διατηρήσεως ἢ μὴ τῶν τεχνιτῶν, οὓς φαίνεται ὅτι ἀπέλυσε διατηρήσας μόνον ἐν Ἀθήναις τὸν Λουζιέρην ὅπως φροντίζῃ περὶ αὐξήσεως τῆς συλλογῆς καὶ μεταφορᾶς αὐτῆς εἰς Ἀγγλίαν. Ἀφῆρεσε δὲ οὗτος καὶ ἕτερα ἀνάγλυφα ἐκ τοῦ ἀετώματος

1) Ὁ Chateaubriand γράφει ὅτι μόνον Τοῦρκοι εἰργάζοντο.

τοῦ Παρθενῶνος κατόπιν, ἐργαζόμενος ἀνεόχλητος ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀγγλοῦ πρεσβευτοῦ, καὶ τοῦ ἐν Ἀθήναις προξένου Σπ. Λογοθέτη.

Τὰς ἐργασίας τοῦ Λουζιέρη διεκώλυσε ἐπὶ βραχὺ ὁ μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας τῷ 1803 ἐπισυμβᾶς πόλεμος, ὅστις καὶ ἐν Ἀθήναις ἐν σμικρῷ ἐξήγειρε φυλετικὰ πάθη μεταξὺ τῶν ἐνταῦθα Ἀγγλῶν καὶ Γάλλων, καὶ ἀντεγκλήσεις καὶ ραδιουργίας, καθ' ἃς ὁ Λουζιέρης δὲν ἦτο ἐλευθερός εἰς τὰς ἐργασίας του, ραδιουργούμενος εἰς τὰς τοπικὰς ἀρχὰς ὑπὸ τῶν ἐν Ἀθήναις Γάλλων. Τοσοῦτος δὲ ἦτο ὁ ἀνταγωνισμὸς ἐν Ἀθήναις τῶν ἀγγλικῶν καὶ γαλλικῶν συμφερόντων ὡς πρὸς τὰς ἀρχαιοτήτας, ὥστε ὅταν ὁ Σατωβριὰν ἦλθε τῷ 1806 ἐνταῦθα δὲν ἠδυνήθη νὰ ἰδῇ τὸν Λουζιέρην, διότι, ὡς γράφει, ἔνεκα τοῦ ὑφισταμένου τότε μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας πολέμου ὁ Φωβέλ ὁ πρόξενος τῆς Γαλλίας δὲν ἠδυνήθη νὰ τὸν συστήσῃ εἰς αὐτόν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Βύρων (1809) περιγράφει τὰς μεταξὺ Φωβέλ καὶ Λουζιέρη ἐριδας· διηγεῖται μάλιστα ἐν ἄλλοις ὅτι ὅτε ἦτο ἐν Ἀθήναις, μεταξὺ Λουζιέρη καὶ Φωβέλ, ὅστις ἐπεθύμει νὰ σώσῃ τὰς ἀρχαιοτήτας διὰ τὴν ἰδιανεύτου κυβέρνησιν, ὑφίστατο σφοδρὰ ἔρις ἔνεκα μιᾶς ἀμάξης, ἣτις ἐχρησίμευε πρὸς μεταφορὰν τῶν ἀγχαλμάτων, ἧς ὁ Φωβέλ ἔκρυψε ἓνα τῶν τροχῶν, (ἐγὼ θὰ ἐπεθύμουν, προσθέτει ὁ Βύρων, νὰ ἐθραύοντο καὶ οἱ δύο), ὁ δὲ Λουζιέρης παρεπονέθη εἰς τὸν Βοεβόδα. Ὁ Βύρων εἶτι ὀνομάζει τὸν Λουζιέρην πράκτορα τῆς καταστροφῆς καὶ ὄργανον τέλειον τῆς ἀρπαγῆς, οὐ καλλίτερον δὲν ἠδύνατο νὰ εὔρη ὁ Ἑλγιν. Ἀμφοτέρους δὲ Φωβέλ καὶ Λουζιέρην ἀποκαλεῖ δημαγωγούς τῆς ἡμέρας, ἐρίζοντας ἀδιαλείπτως, καὶ μόνον συμφωνοῦντας εἰς τὴν γνώμην ὅτι ὁ καλὸς τῶν Ἀθηναίων ἦτο ἐστερημένος πάσης ἀρετῆς. Αφεὺ ὅποιος ἐξευτελισμὸς, ἀνακράζει, ὅταν δύο ζωγράφοι ἐρίζωσι περὶ τοῦ προνομίου τῆς ἀπογομνώσεως τοῦ Παρθενῶνος!»

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα ὅτε ὁ Ἑλγιν τῷ 1803 κατὰ τὸν μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας πόλεμον, μὴ ὦν πλέον πρεσβευτῆς, συλλαμβάνεται ὑπὸ τῶν Γάλλων κατὰ καταγγελίαν ἐξ Ἀθηναίων καὶ φυλακίζεται ἐν Μελοδοῦνφ¹⁾. διετέλεσε δ' ἐν τῇ φυλακῇ μέχρι τοῦ 1806. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ὁ Λουζιέρης εἰργάζετο ἐν Ἀθήναις ἔχων ἀλληλογραφίαν μετὰ τῆς ἐν Ἀγγλίᾳ συζύγου τοῦ Ἑλγιν· ἀλλὰ φαίνεται ὅτι κατ' αὐτὸ τὸ διάστημα δὲν ἔκαμε σπουδαίας ἀποστολάς ἀρχαιοτήτων.

Θὰ ἦτο μακρὸς ὁ λόγος, καὶ ἀνιαρὰ ἡ διήγησις διὰ τοὺς μὴ ἀρχαιολογοῦντας, ἂν καταγράφομεν ἐνταῦθα μίαν πρὸς μίαν τὰς ὑπὸ τοῦ Ἑλγιν καὶ τῶν πρακτόρων αὐτοῦ ἀφαιρεθείσας ἀρχαιοτήτας, καὶ τοὺς τόπους ἐξ ὧν ἀφρῆθησαν καὶ τὸν χρόνον, ὅπου οὗτος εἶνε γνωστός. Ὡς πρὸς τὸν Παρθενῶνα δὲ παραπέμπομεν εἰς τὸ περὶ τούτου σύγγραμμα τοῦ Ἀδόλφου Μιχαέλη Der Parthenon von Ad. Michaelis 1871, ἐνθα εἶνε καταγεγραμμένη καὶ ἡ περὶ τῶν Ἑλγινείων μαρμάρων βιβλιογραφία. Θὰ ἦτο δ' εὐχῆς ἔργον ἂν ἐγράφετο ποτε εἰς τὸ μέλλον παρά τινος φιλαρχαίου ἱστορία τῶν τυχῶν καὶ τῶν περιπετειῶν τῶν Ἑλληνικῶν ἀρχαιοτήτων, τῶν κατὰ κεκλιμένων εἰς τὰ μουσεῖα τῆς Εὐρώπης, ὅπως μάθωμεν τέλος ποῦ εὐρίσκονται οἱ θεοὶ τῆς Ἑλλάδος, τὰ τεμάχια τῶν ναῶν τῆς, αἱ ἐπιγραφαὶ τῆς ἱστορίας τῆς, οἱ στήλαι τῆς δόξης τῆς, ἅτινα ἐγένοντο ἐπὶ αἰῶνας ὄλους, καὶ γίνονται ἔτι, ἀντικείμενα ἀρπαγῆς καὶ ἐμπορίου παντὸς Εὐρωπαϊοῦ, μὴ ἐξαιρουμένων μηδ' αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων, δούλων τε καὶ ἐλευθέρων.

Ὡς καὶ ἐν ἀρχῇ εἶπομεν στερούμεθα Ἑλληνικῶν πηγῶν περιγραφικῶν τῆς ἐν Ἀθήναις διαμονῆς τοῦ Ἑλγιν καὶ τῶν πρακτόρων αὐτοῦ. Ὁ Ἑλγιν εἶχε τηρήσει ἡμερολόγιον τῶν ἐργασιῶν του, καὶ τῶν δαπανῶν τοῦ Λουζιέρη, ὅτε οὗτος εἰργάζετο μόνος ἐν Ἀθήναις ἀπὸ τοῦ 1803 μέχρι τοῦ 1814, ἐξ 90 σελίδων, ἀλλὰ μένει καὶ θὰ μείνῃ βεβαίως ἀνέκδοτον ἐν τοῖς οἰκογενειακοῖς ἐγγράφοις.

Κατὰ τὴν ἐν Ἀθήναις διαμονὴν του ὁ Ἑλγιν καὶ οἱ τεχνίται αὐτοῦ ἀπεικόνισαν τὰ σπουδαιότερα μνημεῖα, παρέλαβον γύψινα ἐκμαγεῖα ἀνίσκαψαν τάφους εἰς διάφορα μέρη τῶν Ἀθηναίων, καὶ συνεκόμισαν ἀρπάσαντες ἢ ἀγοράσαντες ἀρχαιοτήτας ἐξ Ἀθηναίων, ἐξ Ἐλευσίως, ἐκ Δαφνίου, ἐξ Αἰγίνης, ἐκ Νεμέας, ἐκ Μυκηναίων, ἐκ Τύρινθος καὶ ἄλλων μερῶν, κατέρριψαν δ' ἐκ τοῦ Παρθενῶνος τὰ ἀγάλματα τοῦ ἀετώματος, τὰ ἀνάγλυφα τῶν μετοπῶν, καταστρέψαντες τὸ ὅλον οἰκοδόμημα διὰ τρόπον ἀπειροκάλου καὶ βαρβαρικοῦ. Ἐλαβον δὲ καὶ τοπογραφικὰ σχέδια τῶν Ἀθηναίων, Πειραιῶς, τῶν μακρῶν τειχῶν καὶ ἄλλων μερῶν.

Ὁ Βαρθόλδου, δὲ κατὰ τὰ ἔτη 1803 καὶ 1804 περιηγηθεὶς τὴν Ἑλλάδα, γράφει ὅτι εἶδεν ὀγκόλιθον ἐκ τῆς Πνυκὸς ἔτοιμον πρὸς μεταφορὰν εἰς Ἀγγλίαν, καὶ προωρισμένον ὑπὸ τῆς πενθερᾶς τοῦ Ἑλγιν Καρλότας Ἀμιλτων Νίσβετ εἰς διακόσμησιν μιᾶς τῶν ἐστιῶν τῆς οἰκίας τῆς!

Πάντα τὰ ἀρχαῖα ταῦτα ἔργα ὁ Ἑλγιν ἐνόσφῃ ἦτο ἐν Ἀθήναις καὶ κατόπιν οἱ πράκτορες αὐτοῦ ἐπεμπον εἰς Ἀγγλίαν ἐκ διαλειμμάτων. Δὲν γνωρίζομεν δὲ διὰ τίνος ἐθνικότητος πλοίων,

¹⁾ Πόλις τῆς Γαλλίας τοῦ Νομοῦ Σηκουάνα καὶ Μάρνης, ἀπέχουσα τῶν Παρισίων ΜΑ 36 χιλιόμετρα. Γαλλιστί Melun, λατινιστί Melodunum.

ἀλλ' ἐκ τινος σημειώσεως τοῦ Βύρωνος μανθάνομεν ὅτι τῷ 1809 3 Ἰανουαρίου ὑπῆρχεν ἐν Πειραιεῖ πλοῖον Ὑδραϊκὸν προωρισμένον εἰς φορτίον ἀρχαιοτήτων. Ἴσως δὲ τοῦτο ἦτο ἐξαιρέσις, καὶ ἐπρόκειτο περὶ ταξειδίου μέχρι Μάλτας. Ἐρωτήσας δι' ἐπιστολῆς μου ἀξιόπιστον γηραιὸν ναυτικὸν ἐκ Σπετσῶν ἀν' ἠκουσέ ποτε παρὰ τοῦ πατρὸς του ἢ ἐκ παραδόσεως ὅτι πλοῖα Σπετσιοτικὰ ἢ Ὑδραϊκὰ ἐναυλώθησαν πρὸς μεταφορὰν ἀρχαιοτήτων ἐκ Πειραιῶς ἔλαβον τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν. «Κατὰ τὰ ἔτη 1802 ἕως 1811 σὰς λέγω μετὰ βεβαιότητος ὅτι οὐδέποτε τοιοῦτος ναῦλος ἔλαβε χώραν εἰς τὰς νήσους Σπέτσας καὶ Ὑδραν, οὔτε ἄλλος ἐπ' ἄλλων εἰδῶν, διότι τότε ὑπάρχοντος τοῦ γενικοῦ πολέμου ἐν Εὐρώπῃ ἐκ τοῦ Ναπολέοντος τὰ πλοῖα τῶν νήσων τούτων, ἐφοδιασμένα μὲ τὰ ἀπαιτούμενα χρηματικὰ κεφάλαια, διέπλεον ἀκαταπαύστως τὴν Συρίαν, τοὺς λιμένας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῆς Θράκης, τῆς Μακεδονίας, τὰ παράλια τῆς Προποντιδὸς μέχρι Κωνσταντινουπόλεως μεταφέροντα σιτηρὰ, ἅτινα διὰ μεγίστων κινδύνων ἐπώλουν εἰς μυθώδη κέρδη περιπλέοντα τὴν Ἰσπανίαν, καὶ ἔξω τῶν Γαδεΐρων εἰς Πορτογαλίαν καὶ ἀλλαχοῦ, ὥστε οὐδεμίαν προσοχὴν ἔδιδον εἰς ἀπλὰ καὶ μικρὰ ναυλώματα.»

Ὁ Ἐλγιν ἴσως ἀπὸ σκοποῦ ἀπέκτησεν ἰδιόκτητον πλοῖον ἐνωρὶς πρὸς μεταφορὰν ἀρχαιοτήτων, καλούμενον Μέντορα, ὃν δ' ἐκ τοῦ εἶδους τῶν καλουμένων μπεργαντί, ὅπερ, ὡς θέλομεν ἰδεῖ, καὶ ἐναύγησε πλήρες ἀρχαιοτήτων περὶ τὰ Κῦθηρα.

Τοιοτοτρόπως ὁ Ἐλγιν καθήρτισε πολῦτιμον συλλογὴν ἀγαλμάτων, ἀναγλύφων, στηλῶν, ἀγγείων, κιονοκράνων, ἐπιγραφῶν, κτερισμάτων τάφων, διαφόρων ἀπεικονισμάτων, δακτυλιοθίων, νομισμάτων, βάθρων θεάτρων τορευμάτων, ὑδριῶν, ἡλιακῶν ὥρολογίων καὶ ἄλλων ποικίλων καὶ πολυαριθμῶν μικροτέρων ἀντικειμένων τοῦ ἀρχαίου βίου καὶ τῆς τέχνης. Ἠγόρασε δὲ καὶ πολλὰς ἀρχαιότητας καὶ ἐκ τῶν κατοίκων τῶν Ἀθηνῶν. Καὶ ἐξ αὐτοῦ ἔπι τοῦ φρέατος, τοῦ ἐν τῇ αὐλῇ τῆς οἰκίας τοῦ Λογοθέτη ὑπάρχοντος, παρέλαθεν ἀνάγλυφον εἰκονίζον Βάκχην. Εἶχε δὲ παραλάβει καὶ ἄλλας ἀρχαιότητας ἐξ ἄλλων μερῶν τῆς Ἀνατολῆς, καὶ δὴ τὴν ἐν Δαρδανελλίαις ἐπιγραφὴν, τὴν βουτροφορδὸν γεγραμμένην ἐκ τοῦ ἀκρωτηρίου Σιγείου (Γενί Ἰσῶρ ἢ Γκιάουρ-Κιοί) ἐνεκα τῆς πρὸς αὐτὸν φιλοφροσύνης τοῦ Καπετάν Πασᾶ, ἣν ματαίως ἄλλοτε ἐξελιπάρησαν πρεσβευταὶ ἄλλων δυνάμεων, καὶ ἰδίως ὁ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Παρέλαβε δὲ ταύτην ἐξ αὐλῆς ἐκκλησίας, ὅπου οἱ πυρέσσοντες τῶν περίξ οἰκούντων ἐρχόμενοι ἐκάθηντο ἐπ' αὐτῆς, θεωροῦντες ὡς ἐνέ-

χουσαν ἱαματικὴν δύναμιν· ἐκ τούτου δὲ εἶχε καὶ κατὰ τὸ ἤμισυ φθαρῆ 1).

Ἄλλ' ἐκεῖνο δι' ὃ κατεκρίθη ὑπὸ τῶν συγχρόνων του πικρῶς εἶνε ἡ σύλησις καὶ ἡ καταστροφή τοῦ Παρθενῶνος, καὶ ὁ τρόπος δι' οὗ ἀπέσπα τὰ ἀνάγλυφα ἐκ τῆς ζωοφόρου καὶ τῶν μετοπῶν. Παρέλαβε δὲ κατὰ τὸν κατάλογον τοῦ Βισκόντη ἐκ τοῦ Παρθενῶνος καὶ τῶν Προπυλαίων καὶ τῆς λοιπῆς Ἀκροπόλεως ἀγάλματα καὶ ἀνάγλυφα 77, διάφορα τεμάχια 7, ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀπτέρου Νίκης 4, ἐκ τοῦ Ἐρεχθείου 18 ἐν εἰς καὶ μίαν Καρυάτιδα. Ἐκ τοῦ θεάτρου τοῦ Βάκχου 4, ἐν οἷς καὶ κολοσσιαῖον ἀγαλμα τοῦ Βάκχου. Διάφορα τεμάχια ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως. Κεφαλᾶς μεμονωμέναις 13, ἰδιαιτέρα μεμονωμένα γλυπτικά ἔργα 34, ὑδρίας μαρμαρίνας καὶ χαλκίνας 14, βωμοὺς 8, ἐπιτυμβίους λίθους 13, ἐπιγραφὰς 66 καὶ ἄλλα τινά, τὸ ὅλον 253 τεμάχια παραλειπομένων ἀπείρων ἄλλων μικρῶν ἀντικειμένων ἀρχαιολογικῶν ἀγγείων, κτερισμάτων τάφων κτλ.

Ὁ Ἐλγιν ὡς δικαιολογίαν αὐτοῦ πρότεινεν ὅτι πάντα ταῦτα τὰ ἀρχαῖα ἀντικείμενα ἠπειλοῦντο ὑπὸ καταστροφῆς ἢ καὶ μόνον ἀφαιρέσεως, μελλούσης νὰ ἐπέλθῃ ὑπὸ τε τῶν Τούρκων καὶ τῶν Εὐρωπαίων καὶ δὴ τῶν Γάλλων, καὶ ὅτι αὐτὸς συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ σώσῃ ὑπὲρ τοῦ πολιτισμοῦ τὰ κειμήλια ἐκεῖνα τῆς τέχνης τῶν ἀρχαίων. Πολλάκις δ' ἐπανελάβε καὶ οὗτος καὶ οἱ ὑπερασπιζόμενοι αὐτὸν ὅτι ὁ Σοαζῆλ Γκουφιὲ πρῶτος κατέρριψε μετόπην μετὰ τὸν Μοροζίνην ἐκ τοῦ Παρθενῶνος, προβάλλων τοῦτο ὡς μαρτύριον περὶ τοῦ τί ἠθέλε συμβῆ εἰς τὸ μέλλον ἐν τῇ πυρετώδει ἀμίλλῃ τῶν Ἀγγλῶν καὶ Γάλλων πρὸς συλλογὴν ἀρχαιοτήτων. Ἐν πεποιθήσει δὲ τοιαύτη πρεσβείων ἀνέγραψε τὸ ὄνομα του καὶ τὸ τῆς γυναικὸς του ἐφ' ἐνὸς τῶν κίωνων τοῦ Παρθενῶνος.

(Ἔπεται συνέχεια).

Ο ΥΠΟΨΗΦΙΟΣ

Μυθιστορία Ἰουλίου Κλαρετῆ.—Μετάφρασις Χ. Α.

(Συνέχεια· ἴδε προηγούμενον φύλλον)

Ἡ ἄγνωστος ἐφάνη μαντεύσασα τὸν λογισμὸν του εἰς τοῦ βλέμματος τοῦ πρὸ ὀλίγου μὲν ἀγρίου, νῦν δὲ ἐκπλήκτου στρατιωτικοῦ· ἐνθὺ δὲ ὁ Σαβουρῶ ἀνεζήτει εἰς τὸ χαρτοφυλάκιόν του τὸ ἐπισκεπτήριόν του διὰ νὰ ἐγχειρίσῃ αὐτὸ πρὸς τὸν Βερδέι:

1) Περὶ ταύτης ἐκ τῶν παρ' ἡμῶν ἔγραψεν ὁ Χ. Φιλητᾶς Πανδ. 8, σελ. 333 1857.